

استقلال قاضی در حقوق ایران

تألیف:

قدرت مقتدری

پروفسور انگیز و کیلی

پسندی کوثر

انتشارات رازنهان

۱۳۹۵

سرشناسه	: مقتدری، قدرت، ۱۳۵۰ -
عنوان و نام پدیدآور	: استقلال قاضی در حقوق ایران / تالیف قدرت مقتدری، مهر انگیز و کیلی، مهدی نکوئی.
مشخصات نشر	: تهران: راز نهان، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۱۸۱ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۲۵۸-۹۶۰-۶
جمعیت بهرست نویسی	: فیپا
موضوع	: استقلال قضایی -- ایران
موضوع	: Iran -- Judicial independence
شناسه افزوده	: وکیلی، مهرانگیز، ۱۳۵۷ -
شناسه افزوده	: کوئی، مهدی، ۱۳۵۱ -
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۵ الف م/۱۶۱۲/۱۶۱۲ KMH
رده بندی دیویی	: ۵۸۰۱۲/۱۳۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۲،۴۹۹

آدرس: میدان انقلاب تهران، خیابان زاده جنوبی، کوچه دانشور، پلاک ۱۲، واحد ۲
شماره تماس: ۰۲۱۶۶۹۰۱۸۴۱ - ۰۹۱۲۲۲۳۰۲۶۹
آدرس الکترونیکی: raznahanbook@gmail.com
آدرس سایت: www.raznahanbook.com

که عنوان کتاب استقلال قاضی در حقوق ایران
که مولف قدرت مقتدری، مهرانگیز و کیلی، مهدی، نکوئی
که صفحه آرا رضا کاوه
که طراح جلد رضا کاوه
که ناشر راز نهان
که شمارگان ۱۰۰۰ نسخه
که نوبت چاپ اول ۱۳۹۵
که قیمت ۱۴۷۰۰ تومان

ISBN: 978-600-258-960-6

فهرست مطالب

۹	پیشگفتار
۱۳	فصل اول: کلیات
۱۷	اصطلاحات و واژه های مهم کتاب
۱۷	مفهوم قضا
۲۴	اهمیت مقام قضا در اسلام
۲۴	اهمیت مقام قضا از دیدگاه امام رازی
۲۶	اهمیت مقام قضا از دیدگاه سنت
۲۹	دلایل مشروعیت قضاوت در فقه امامیه و شافعی
۳۵	قاضی
۳۵	الف - معنای لغوی قاضی
۳۶	ب- اهمیت مقام قاضی در اسلام
۳۶	ج- قاضی در قرآن
۳۹	د- حالات قاضی در حال قضاوت از دیدگاه پیامبر اکرم (ص)
۳۹	ه- قاضی نالایق از منظر امام علی (ع)
۴۰	و- انواع قاضی در منابع فقه و حقوق
۴۴	استقلال قاضی
۴۵	معنی لغوی فقه
۴۷	فصل دوم: استقلال قاضی
۴۷	نیم نگاهی به شیوه های قضاوت در جهان پیش از اسلام
۵۲	نگاهی به شیوه های قضاوت با گرایش به استقلال قاضی در جهان اسلام
۵۵	استقلال قاضی در دوران خلافت امویان و بعد از آنها

۵۹	شرایط اولیه قاضی در مکتب اسلام
۵۹	شرایط قاضی از منظر فقهای امامیه
۶۶	شرایط قاضی از منظر فقهای شافعی
۷۲	جایگاه قاضی در جمهوری اسلامی ایران، فقه امامیه و شافعی
۷۷	اهمیت استقلال قاضی در اسلام
۸۱	استقلال قاضی در حقوق ایران، فقه امامیه و شافعی
۸۱	استقلال قاضی در حقوق ایران
۸۷	استقلال قاضی از دیدگاه فقه امامیه
۹۲	استقلال قاضی از دیدگاه فقه شافعی
۹۳	رعایت مساوات و برابری میان طرفین دعوا
۹۴	حالاتی که قاضی باید از قضاوت خوداری کند
۹۴	خرید و فروش توسط قاضی
۹۴	هدیه دادن به قاضی
۹۵	حضور یافتن قاضی در مراسم و میهمانی‌ها
۹۵	استقلال قاضی از منظر فقهای شافعی
۹۶	استقلال و بی طرفی قضات
۹۹	استقلال و بی طرفی قضات در حقوق ایران
۱۰۴	استقلال و بی طرفی قاضی از دیدگاه فقه امامیه
۱۰۸	دلایل استقلال قاضی از دیدگاه قرآن و روایت
۱۰۸	دلایل استقلال قاضی از نظر قرآن
۱۱۲	دلایل استقلال قاضی از دیدگاه روایات
۱۱۶	دلایل استقلال قاضی از منظر فقها
۱۱۹	نمونه های عملی از استقلال قاضی
۱۱۹	چند نمونه عملی از استقلال قضا و قاضی در اسلام
۱۲۸	شاخصه استقلال قاضی و قوه ی قضائیه
۱۲۸	شاخصه استقلال قوه ی قضائیه
۱۳۰	شاخص های استقلال قاضی
۱۳۱	حق تفسیر قضایی
۱۳۲	عدم نقض رأی قاضی
۱۳۳	وظایف و تکالیف قاضی در حفظ استقلال قضایی خود
۱۳۴	حجیت علم قاضی نشان استقلال او

۱۳۹	مصونیت قضات
۱۴۰	امنیت جانی قضات
۱۴۵	فصل سوم: آثار و لوازم استقلال قاضی
۱۴۵	آثار و لوازم استقلال قاضی
۱۴۶	۱- لزوم تصویب قانون عدم دخالت حاکمان در قضاوت قاضی
۱۴۸	۲- منع عزل قاضی
۱۵۳	۳- منع تغییر و انتقال قاضی
۱۵۴	۴- الف- تمکن مالی قاضی
۱۵۶	ب- عدم تقاضای حاجت از دیگران
۱۵۷	۵- عدم دخالت قاضی در سیاست
۱۵۷	۶- احسان مصونیت قضایی
۱۵۸	۷- تشریفات سابق مصونیت قضایی
۱۵۹	۸- حمایت سیاسی مصونیت قضایی
۱۵۹	۹- حفظ حرمت و امنیت قاضی
۱۶۰	راهکارهای عملی در تحقق استقلال قاضی
۱۶۰	نحوه استخدام قضات
۱۶۲	اصل منع انتقال و تغییر قضات
۱۶۳	مسئولیت مدنی قضات
۱۶۹	فصل چهارم: سخن پایانی
۱۷۱	فهرست منابع

www.ketab.ir

پیشگفتار

رسیدگی به دعاوی و حل و فصل شکایات و احیای حقوق عامه و در نهایت برقراری نظم و عدالت مستلزم قوانین مناسب و سازمان قضایی کارآمد است. یکی از مهم‌ترین نیازها در این زمینه، آشنایی و مطلع و کاردان و در عین حال مستقل است که خارج از هرگونه انگیزه شخصی و صرفاً به حکم قانون و شرع اسلام و بر اساس عدالت به دعاوی و شکایات مردم رسیدگی نمایند و حکم شایسته صادر کنند. انتظار جامعه آن است که در قبال استفسار و انحرافات فراوانی که به قضات داده شده که در مورد جان، مال و ناموس مردم تصمیم‌گیری نمایند، ایشان هم فقط با اتکا به دانش حقوقی خود و با پای بندی به شرع و موازین اخلاقی و درست کاری که از خود را انجام دهند و از تأثیر دادن عوامل دیگر در تصمیم خود به جد اجتناب ورزند.

هدف اصلی این کتاب بررسی استقلالی قضایی در حقوق ایران، فقه امامیه و شافعی است، چگونگی برخورد قضات در ادوار مختلف از صدر اسلام و ایران با مسائل اجتماعی؛ اهمیت قضا در قرآن، روایات و همین‌طور ادله‌های قرآن و روایات و نص قانون در خصوص استقلال قضایی، شرایط اولیه قضایی، شاخصه و لوازم و تبعات استقلال قضایی، راهکارهای عملی در تحقق استقلال قضایی،

استقلال قاضی در برابر قوه ی مجریه، مسئولان قوه ی قضائیه، افکار عمومی و سایر مقامات از اهداف عمده ی کتاب حاضر است.

با توجه به بررسی به عمل آمده نتایج زیر بدست آمد:

اسلام در اصل پایه گذار استقلال قاضی بوده و در حقوق ایران استقلال قاضی پیش بینی شده است.

ادله ی استقلال قاضی در قرآن، روایات و اصول قانون اساسی وجود دارد.

شاخص های استقلال قاضی عبارتند از:

- ۱- حق تقسب قوانین
- ۲- عدم نقی رأی قاضی
- ۳- حجیت علم قاضی شان دهنده استقلال او است.

استقلال قاضی آثار و لوازم زیر را در بر حمله:

- ۱- لزوم تصویب قانون عدم دخالت ماکملان در قضاوت قاضی
- ۲- منع عزل قاضی
- ۳- منع تغییر و انتقال قاضی
- ۴- تمکن مالی قاضی
- ۵- عدم دخالت قاضی در سیاست
- ۶- حمایت سیاسی و معنوی

قضات از ارکان مهم دستگاه قضا هستند؛ زیرا اگر قوانین مناسب و حاکم بر جامعه نباشد و سازمان قضایی ایده آلی هم تأسیس گردد، ولی قضات نامناسب باشند کاری از دستگاه قضایی ساخته نیست، زیرا شخص قاضی در اجرای صحیح قانون و قضاوت نقش بسیار مهمی دارد به همین جهت اسلام سفارشات اکید در مورد استقلال قاضی جمع کرده است (عاملی، حر، وسائل الشیعه، ج ۲۷، باب القضا، ص ۱۲۱).

بی گمان قاضی، عنصر اصلی داوری و نقش آفرین تشکیلات قضایی است. قاضی واجد شرایط نقش به سزایی در ستاندن حقوق مردم و مبارزه با ستمگری ها و ناهنجاری ها دارد. قاضی در کار قضاوت هر اندازه استوارتر و با قاطعیت باشد و به لحاظ اخلاقی پاکتر و سالم تر و به لحاظ علمی هر

اندازه قوی تر و انعطاف پذیرتر باشد، کارآیی داوری و قضاوت او بسامان تر و استوارتر خواهد بود (محمدی ری شهری، محمد، سیاست نامه امام علی (ع)، ص ۶۹).

از این رو حضرت علی (ع) به مالک توصیه می کند تا برای داوری بهترین کسان را بر گزیند، کسانی که نه مردمان را در تنگنا افکنند و نه در داوری، سر لجاج داشته باشند و نه با اندک چیزی بلغزند؛ کسانی که هوشمند و ژرف نگر باشند و در شبهه ها گرفتار نیایند، صبور باشند و شکیبیا، صحنه ها و جوسازان دگرگونشان نکنند (نهج البلاغه، نامه ۵۳).

از آن جایی که قاضی با جان و مال و اعراض مردم سر و کار دارد و از نظر اسلام سلطه و حکومت بر موارد فوق مخصوص خداوند متعال است، مگر اینکه خداوند این حق را به کسانی که دارای صلاحیت و ویژگی خاصی هستند تفویض کرده باشد.

علامه طباطبائی در مسیر آیه شریفه: «ای داوود ما تو را در روی زمین مقام خلافت دادیم تا میان مردم به حق حکم کنی و بر سر هوای نفس را پیروی نکنی که تو را از راه خدا گمراه سازد.» (ص ۲۶۱).

می فرماید:

«مراد از این آیه، خلافت خدایی است که از اوون خلافت این است که صفات و اعمال مستخلف را نشان دهد، و آینه صفات او باشد تا او بکند. پس در نتیجه، خلیفه خدا در روی زمین باید متخلق به اخلاق خدا باشد و آنچه خدا حکم می کند او همان را حکم کند که آن حکم به حق است (طباطبائی، سید محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۷، ص ۲۹۶).

بنابراین از نظر اسلام، قضاء و حکم در بین مردم یک منصب و مقام الهی و مقدس است. خطیر بودن امر قضا تا آن حد است که از جمله ی حقوق الهی بشمار می رود. خطبه خداوند متعال در قرآن کریم موصوف به صفت خیر الحاکمین (یونس/ ۱۰۹)، و احکم الحاکمین (سوره ۴۵) می باشد (هاشمی، محمد، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، ص ۴۵۴).

پس قاضی را باید خدا تعیین کند، حال خداوند یا به صورت خاص کسانی را مانند پیامبران معصومین به این مقام منصوب می نماید و یا به صورت عام و با ذکر صفات اشخاص صلاحیت دار

برای تصدی این منصب را معین و مشخص می‌کند و کسی که آن صفات را دارا باشد می‌تواند بگوید خداوند مرا تعیین کرده است.

کار قضایی کار ساده‌ای نیست بلکه همواره همراه با پیچیدگی‌ها و ظرافت‌هایی است. لذا مقامات مسئول آن باید از مراتب علمی، تجربی، اخلاقی، شمه قضایی و قدرت کافی برخوردار باشند تا بتوانند حقوق مردم را استیفا نموده، حسن اجرای قوانین را تأمین نمایند (هاشمی، محمد، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، ص ۴۷۳).

دقت و ظرافت این شغل خطیر تا آن حد است که حضرت امام جعفر صادق (ع) به منظور آگاهی و اخافه کسانی که با عدم صلاحیت خویش بر این مسند شریف می‌نشینند قضات را به چهار طبقه تقسیم نموده و به طبقه را مستوجب دوزخ و تنها یک طبقه را که با علم به حق و عدالت قضاوت می‌کند، سزاوار بهشت دانسته است.^۱

«قضات چهار دسته اند: دسته اول که به گروه از آنها داخل آتش و یک گروه داخل بهشت می‌شود: مردی که به ظلم قضاوت کند، در حر است که می‌داند پس او در آتش است، و مردی که به ظلم حکم کند، در حالی که نمی‌داند، پس او در آتش است و مردی که به حق قضاوت می‌کند در حالی که نمی‌داند در آتش است و مردی که به حق قضاوت می‌کند در حالی که می‌داند پس او در بهشت است (حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۷، ص ۲۲).

محدوده استقلال قاضی از دیدگاه اسلام که امروزه ایرانی در مورد آن مطرح می‌شود، مشخص می‌گردد؛ که می‌تواند در تنویر افکار عمومی جامعه مؤثر باشد. گاهی مردم بیفزایند علاوه بر این به منظور استفاده نهادهای قضایی، دادگستری، دادرها و دادگاه‌ها، عمره می‌و انقلاب و بالا بردن سطح علمی قضات جهت استفاده این امر در انشای رأی و اجرای حکم است. این تحقیق صورت گرفته است، دانشجویان و مجامع علمی که قصد کسب اطلاعات و یا تحقیقات در این زمینه داشته باشند، این تحقیق می‌تواند سودمند واقع شود.

۱. القضاء اربعة اربعة ثلاثة في النار و واحد في الجنة: رجل قضی بجزور و هو يعلم فهو في النار، و رجل قضی بجزور و هو لا يعلم فهو في النار، و رجل قضی بالحق و هو لا يعلم فهو في النار و رجل قضی بالحق و هو يعلم فهو في الجنة.